

שו"ת חכם צבי – סי' עז

הרב צבי הירש אשכנזי

זה כתבתי שנית על ענין הנזכר

אצבי"א סבור הייתי שלא יסתפק אדם אשר בשם חכם יכונה בחיי כל בעל חי גשמי שהם תלויים בלבו ושבהעדרו יעדרו בעליו, ע"כ באתי בקצרה בתשובתי הראשונה. ועתה רואה אני שמקצת מחכמי הארץ הזאת נסתפקו בדבר הנה כי כן ראיתי כי טוב לפרש שיחתי ולהסיר מעלי הספקות שנסתפק חכם אחד על תשובתי והנני משיב והולך על סדר הקונטרס שכ' החכם הזה.

מש"כ על הראיה שהבאתי מדברי הכ"מ שכ' בפשיטות שלכך לא מנה הרמב"ם ניטל הלב משום שא"א לה להתקיים אפי' שעה אחת וזו לא תקרא טריפה אלא נבלה, שזו דעת יחיד ושהתוס' והרא"ש והרשב"א והטור שכתבו דכל הני נקובין דקתני במתני' כגון לב וריאה ודקין לא איצטריך למתני דבכלל נקובין הם ומדלא תירצו דלהכי לא קתני להו משום דהני נבלות נינהו ובמתניתין לא קתני אלא טריפות ש"מ דלא ס"ל הא דהכ"מ ע"כ ת"ד.

וכמה תשובות יש בדבר זה חדא דאטו לתרוצי קושיא הוא דקאתו הנך פוסקים ומפרשים כי היכי דתקשי אמאי מיתרצי הכי ולא הכי, והלא כל מגמתם אינה אלא לשלול דעת האומר דדוקא ניקבו הא ניטלו כשרה וכמו שהיא דעת ראב"ה ז"ל הובא בהגהת אשרי בענין המרה שניטלה, ואתו אינהו ז"ל לאפוקי הך סברא ובין שיהיו טרפות או נבלות לא איכפת להו ולא נפקו להו מיד. ועוד אם הטעם בניטל הלב שהוא נבלה אכתי פשו לן קיבה וריאה ודקין ומרה וכרס הפנימי דלא שייך בהו הך טעמא דבדידהו אף דהוו טריפה אם ניטלו ל"ה נבלה וע"כ הוצרכו לומר דבתורת כ"ש אתו. ועוד דאף אי ס"ד דכולהו נבלות נינהו הכ"ש הוא יותר חזק להוכיח סברתם דעכ"פ הוא טריפה וזה להתוס' והרשב"א שכ' הדברים בתורת הוכחה והרא"ש והטור שלא כתבו אלא הדין כפשוטו אין צורך ליתן טעם לדבריהם אלא שהם ראו לכתוב אף הדברים שמציאותם רחוק דהיינו באופן שכתבתי בתשובתי הראשונה. ואיזה דוחק יש כאן וחלילה לנו לומר שיחלוקו רבותינו בדבר שרבן של ישראל בעל כ"מ כתבו בפשיטות משום שהחוש והמציאות וכל החכמים שלפנינו מעידין עליו כמו שאני עתיד לבאר בעזר ה"ו. ומש"ע ואף לפי דעת הכ"מ אכתי לא יצא ידי חובת הרמב"ם דהא הרמב"ם חשיב שם חסר הקיבה והמסס ובית הכוסות דלכאורה לפי דעת האומד אפשר ג"כ דא"א לחיות אפי' שע"א ואעפ"כ קחשיב אותה עכ"ל:

ואני תמה שזה מערכה על הדרוש והרי כל עיקר דברינו הוא זה שהלב אינו כשאר אברים שאפשר לחיות בלעדן עד יב"ח משא"כ בלב. ועוד איך יסתור דעת הכ"מ ויקשה עליו בלכאורה ואפשר. ומה שקרא דברי בתשובתי הראשונה שא"א לצייר כלל מציאות ניטל הלב אלא בששחטוהו תיכף לנטילתו ובמחמת חולי א"א לאומרו אלא בשהגיעה למדרגה התחתונה שבמסוכנת דברי נביאות. ודאי לשבח קאמר וכדפירשו התוס' בשם ר"י שהרי כך הוא האמת כמו שאנו עתידים לבאר. ומה שהשיג עליהם באומרו דהא קי"ל טריפה משבחת ואין לחלק בין טריפה לטריפה עכ"ל. אין כאן השגה כלל. דאם שמענו טריפה משבחת למ"ד נבלה משבחת לא שמענו וחלילה לנו לומר כן ואם אין לחלק בין טריפה לטריפה בין טריפה לנבילה יש ויש חילוק גדול עד מאוד שזו אינה מטמאה מחיים ואם נשחטה שחיתתה מטהרתה ואפשר לה לחיות כל יב"ח ולמ"ד ב' או ג' שנים ולמ"ד טריפה חיה. אבל נבלה מתה לשעתה וא"א לה לחיות אליבא דכ"ע וגם היא מטמאה בחיים: ומש"ע ואולי יאמר האומר שגם התרנגולת זו מתנונה היתה משבחה שהיה בה קודם לכן עכ"ל, התרת ספק זה נקל הוא אחרי שידענו כי משכן רוח החיוני הוא בלב אליבא דכ"ע וכמו שאנחנו עתידים לבאר. ואברים א"א להם להיות חיים וניזונים בלתי כח החיוני ונפש החיים אשר בלב משכנה ולכן היא נבלה.

וז"ל הזהור פ' שלח לך: ת"ח כד ברא קב"ה בר נש בעלמא אתקין ליה בגוונא עילאה יקירא ויהיב ליה חילא ותוקפא באמצעיתא דגופא דתמן שרי' ליבא דהוא תוקפא ומזונא דכל גופא ומתמן איתזן כל גופא. וכל אינון שייפי דגופא מתמן אתזנו והא לבא אחיד ואתקף באתר עילאה דלעילא דאיהו מוחא דרישא דשרי לעילא ואחיד ביה דא ואיתקשר בדא, כגוונא דא אתקין עלמא קב"ה ועביד ליה חד גופא ואתקין שייפי דגופא סחרני' דלבא, ולבא שרי באמצעיתא וכל גופא וכל אינון שייפין אתזנו מההוא לבא דהוא תקיפא דכולא וכלא ביה תליין. וההיא לבא אתקשר ואתאחד במוחא עילאה דשריא לעילא עכ"ל הצריך לעניינינו. ובפ' ויקהל ע"פ קחו מאתכם תרומה כל נדיב לבו ז"ל: ת"ח בשעתא דב"נ שוי רעותי' לגבי פולחנא דמאריה, ההיא רעותא סליק בקדמיתא על לבא דאיהו קיומא ויסודא דכל גופא עכ"ל.

הרי מפורש בדברי הזהור"ק שכל תוקף וכח וחיל של הגוף הוא תלוי בלב ושממנו כל אברי הגוף והגוף בכללו ניזונין. א"כ יחוייב שבהרגשת הלב איזה חולי שממנו ימק ויתמסמס שכל האברים ירגישו וימקו וימסו. ואיך יתכן בעולם שיגיע חולי הלב עד שיתמסמס וימק כולו מבלי השאיר ממנו שום רושם בעולם והאברים שלמים ובריאים ושמנים. ואף אם היתה שמינה כפליים כמות שהיא עכשיו א"א לצייר בעולם שהחולי יהיה כל כך גדול עד שימקה וימסה את כל הלב מבלי השאיר לו כל וישאר שומן ובריאות באברים. ועוד האיך לא נראה ולא ניכר שום רושם כלל בחסרון המלך של כל הגוף וגם לא שום חולשה בחושיה, ודאי זה נמנע.

והרב האלקי כמוהר"ר יצחק לוריא זצוק"ל אשר רוח אלקים דבר בו הסכים למה שהוא מפורסם לכל אנשי העולם שהלב הוא משכן לנפש החיונית והוא המת באחרונה אחרי מיתת כל האברים הרחוקים והקרובים אליו, ופירש בזה דברי נביאי

בית אל וכמ"ש בשמו הגאון הגדול מהר"ט ז"ל. ושורשו בזוהר פ' נשא בהגידו ענין המיתה ז"ל כיון דחמי ליה אזדעזע כל גופיה ורוחיה ולבי' לא שכיך בגין דאיהו מלכא דכל גופא ורוחא דיליה אזלא בכל שייפי גופא ואישתאיל מינייהו כבר נש דאשתאיל מחברי' למהך לאתר אוחרא כדין הוא אומר ווי על מאי דעביד ולא מהניא ליה אלא אי אקדי' אסוותא דתשובה עד לא מטא ההיא שעתא דחיל בר נש ובעי לאיתטמרא ולא יכיל כיון דחמי דלא יכיל הוא פתח עינוי ואית ליה לאיסתכלה ביה ואסתכל ביה עינוי פקיהין וכדין הוא מסיר גרמיה ונפשי'. וההוא שעתא הוא עידן דדינא רבה דבר נש איתדן ביה בהאי עלמא ואם כל דא רוחא אזלא ושאט בכל שייפין ואזדעזעא לכל סטרין וכל שייפי גופא כולהו מזדעזען כד מטא רוחא לכל שייפא ושייפא ואישתאיל מניה נפיל זיעא על ההיא שייפא ורוחא איסתלק מניה ומיד מית ההוא שייפא. וכן בכלהו כיון דמטי רוחא למיפק דהא אישתאיל מכל גופא כדין שכינתא קיימי עליה ומיד פרחא מן גופא זכאה חולקיה עכ"ל.

כוונתו מבוארת שכל אבר ואבר שנופל עליו זיעה הוא מחמת שהרוח נפטר ממנו ומת האבר ההוא ואינו מת בפעם אחת אלא הרחוק מן הלב מת תחלה. וזה ידוע שהקצוות כמו הידים והרגלים הם המזיעים זיעת מות ומתים תחלה מחמת ריחוקם מהלב, ואח"כ הקרוב הקרוב אליו מחמת שהחיות תקועה בלב ובו נשארה עד סוף הגויעה כי לא נשארה בו נשמה כלל וכלל. מלבד היות נראה כדברי שחוק והיתול שימס הלב ויהיה לאין ולא נשאר ממנו מאומה מבלי שום רושם דם קרוש או דבר נמס או בשר בלוי וכל זה מחמת חולי והתרנגולת שמינה ובריאה וחזקה בחושיה כי ניטל ביד א"א לומר בנדון שלפנינו. ומש"ע וז"ל או אולי נבראת כך אף שלדעת הרמב"ם הוא מן הנמנע לפי הכ"מ מ"מ דעת שאר הפוסקים שמנו נחסר וניטל כחדא בלב מוכח דאפשר למצא כך עכ"ל:

ודברים שאינן הוא אומר, ולא נשמע ולא נראה דבר זה לא' מן הפוסקים ולא אפילו לאחד מן המדברים וחלילה בל יראה ובל ימצא לשום אדם בעולם שיאמר שאפשר לב"ח ליבראות בלי לב וכל שומע יצחק לו. ואם גלגלת אטומה וושט אטום ופניו טוחות וירך אחד מן האמצע אינו וולד כמו שיתבאר לקמן כ"ש בלי לב שהוא המלך המושל ושליט בכל הגוף בכלל ובפרט כמו שהבאנו למעלה ומבואר בספרי החכמים שא"א לשום בעל חי ליבראות זולתו.

ומה שהביא משחיטת הר"צ שכתב שמצא בפרה שתי לבבות והטריפה ורצה להוכיח דכשם שאפשר ליבראות בשתי לבבות כך אפשר ליבראות בלי לב, גזרה זו אינה שוה ואין דמיונו עולה יפה. דבלי לב דוקא הוא מן הנמנע דכיון שאין משכן לנפש איזה מקום מנוחתה והאיך יצויר הבעל חי אבל בשתי לבבות כבר יש לנפש מקום שתשרה בו. וטבע כ"ף הדמיון כך הוא שאינו שוה ממש כמ"ש אצלי במקום אחר. וזה מבואר מאוד בכמה מקומות בתלמוד ובזוהר ע"פ דמות כמראה אדם ועוד פסוקים אחרים רבים, וכן באיכה רבתי ע"פ היתה כאלמנה מייתי טובא ע"ש וביומא פ' א"ל הממונה ל"ז רואה וכותב מה שכתוב בטבלא אימא כמ"ש בטבלא, ורבים כמוהו בתלמוד. ואף הפוסקים הסוברים באומר לחבירו הרי אתה כממזר דהוה כאלו

אמר לו הרי אתה ממזר לאו משום דלית להו הך סברא כי לא יכלו להכחיש ראיות הזוהר שהן ברורות אלא דס"ל שאני התם דרצונו פסול לבוא בקהל כמו ממזר דמשום זילותא הוא והא איכא.

תדע דבפ' המפלת [דף] כ"ד אמרי' גלגלתו אטומה אינו ולד ואין אמו טמאה לידה וכללא כ"ל הרמב"ם בהל' בכורים פי"א די"ד דכל אותן שאין אמו טמאה לידה הבא אחריו הוה בכור לכהן וא"כ הבא אחר ולד שגלגלתו אטומה היה בכור לכהן. מטעם שאותו הולד אינו ולד כלל. ובשני ראשים אשכחן בפ' הקומץ רבה ל"ז בעא מיניה פלימו מר' מי שיש לו שני ראשי' באיזה מהן מניח תפילין א"ל או קום גלי או קבל עלך שמתא. אדהכי אתא ההוא גברא א"ל איתיליד לי ינוקא דאית ליה תרי ראשין, כמה בעינן למיתן לכהן. אתי ההוא סבא תנא ליה חייב ליתן לו עשר סלעים. איני, והתני רמי ב"ח מתוך שנאמר פדה תפדה את בכור האדם שומע אני אפי' נטרף בתוך ל' ת"ל אך חלק שאני הכא דבגלגולת תליא רחמנא. הרי מבואר בגמ' זו דולד בשני ראשין ולד הוא מדחייב בפדיון. ופשוט הוא שהבא אחריו פטור מפדיון כיון שהוא חייב. ואי ס"ד דכי אמרינן כל יתר כנטול דמי הוה ממש כאילו נברא חסר אותו אבר, והרי נברא חסר ראש, הדבר ברור שאינו ולד דגרע מגלגלתו אטומה שפירשו חסרה כדא"ר פפא התם בהמפלת מחלוקת מלמטה למעלה אבל מלמעלה למטה אפי' כל דהו טהורה. וכן א"ר גידל אמר רב המפלת את שגלגלתו אטומה אמו טהורה וכיון דכ"ע מודו דבנחסר מעט מהראש והגלגלת שאמו טהורה כ"ש וק"ו בנחסר כל הראש כולו דאמו טהורה (ואין הטחול יוכיח וק"ל). וכיון דאמו טהורה כבר כ' הרמב"ם שהבא אחריו בכור לפדיון וא"כ הדבר ברור שהוא אינו בכור לפדיון. וא"כ אמאי בשני ראשים הוה ולד והוא בכור לכהן, אלא ע"כ דאף דאמרינן כל יתר כנטול דמי ויתר ראש הוא כחסר ראש לענין טריפות מ"מ אינו חסר ראש ממש לענין שלא יחשב ולד כחסר ראש ממש שאינו חשוב ולד לשום דבר, אלא אף שהוא טריפה כחסר ראש הוא עדיף ממנו שזה אינו ולד כלל ואינו ראוי לבריית נשמה אבל זה ולד לכל דבר בין לפדיון בין לטומאת לידה וא"כ הוא הדין לשתי לבבות ולב א' דאף שמבלי לב א"א ליבראות כלל אבל בב' לבבות אפשר ליבראות ולחיות ג"כ אלא שהוא טריפה. ואין לומר דשאני התם דבגלגלת תלי' רחמנא והו"ל כאילו כתיב בהדיא בשני ראשין יתן י' שקלים שהרי כ' רש"י והאי אית ליה תרי ואי משום אך חלק השתא מיהא לא מית עכ"ל. ואי ס"ד דמריבויא דקרא אתי ה"ל לרש"י למימר וע"כ קרא להכי הוא דאתא וגם ל"ה קשיא ליה מאך חלק כיון דגלי קרא בהדיא. ותו מה קאמר השתא מיהא לא מית הא ודאי מית ומית הוא שהרי אפי' נשברה מפרקת ורוב בשר עמה לחוד נבלה ומטמא במשא וכן באדם מטמא באוהל כדאמר' בהדיא בפ"ק דחולין כ"א ואיך יאמר רש"י השתא מיהא לא מית. א"ו לא דמו שני ראשים לחסר ראש וה"ה בשני לבבות דלא דמו לחסר לב.

ועוד ראייה ברורה דאף דאמר' כל יתר כנטול דמי וטריפה, אינו ממש כאילו נטול אותו האבר לענין נבלה מחיים או לענין שא"א ליבראות. מדאמר' בפ' המפלת דף כ"ב ברי' שיש לה שני גבים ושתי שדראות אמר רב באשה אינו ולד בבהמה אסור באכילה, ושמואל אמר באשה ולד בבהמה מותר באכילה. פי' רש"י

דבנולד בבהמה ודאי נפל גמור הוא ובנולד אסור באכילה וכי אגמריה רחמנא למשה בעלמא אגמריה דהיינו מין בהמה בעולם הוא אבל בנולד מבהמה שיש לה גב אחד לא איצטריך למיסריה דממילא אסור כיון שאינו מתקיים (ואף דר"ת פירש בענין אחר אנן אליבא דרש"י קיימינן) ואפ"ה באשה ולד הוא. ואי ס"ד דכי אמרי' כל יתר כנטול דמי היינו ממש כאלו נטול אותו האבר ממש, תיקשי לשמואל מדידה אדידה דהא שמואל סבר בהכל שוחטין דף כ"א עשאו גיסטרא נבלה ופירש"י עשאו גיסטרא בשדר' עד החלל. וא"כ הדבר פשוט שבניטל הגב והשדר' דהוי נבלה ובהמפלת דף כ"ד אמרינן דלכ"ע דבר שעושה אותה נבלה אינו ולד. וא"כ האיך ס"ל לשמואל דבשני גבין ושתי שדראות באשה הוא ולד, הא הו"ל כאלו ניטל הגב והשדרה דהוי נבלה, וכיון דהוי נבלה א"כ אינו ולד דבהא ליכא מאן דפליג. אלא ע"כ דאף דאמרינן כנטול דמי והוא טרפה מ"מ אינו נטול ואינו נבלה כי היכי דתימא דבאשה אינו ולד. ואי"ל וליטעמך הא מיהא טריפה היא, ומשמע שם בסוגיא דלמ"ד טריפה אינה חיה נולד בסימני טריפות אינו ולד, ודוחק לומר דשמואל ס"ל טריפה חיה, ונ"ל דס"ל לשמואל דאף דטריפה אינה חיה מ"מ הוה ולד כיון שאפשר לו לחיות עד יב"ח (ודלא כפירש"י). ואליבא דרש"י ע"כ נאמר דשמואל ס"ל טריפה חיה) והכי ס"ל לרבא דאמר התם ושטו נקוב אמו טמאה ושטו אטום אמו טהורה, דאף דמסתמא ס"ל כסתם מתניתין (והכי איתא בהדיא בפ"ק דבכורות ג' ע"א איתמר רב חסדא אמר דבר שעושה אותה נבלה ורבא אמר דבר שעושה אותה טריפה במאי קמיפלגי בטריפה חיה דמ"ד דבר שעושה אותה טריפה (היינו רבא) סבר טריפה אינה חיה. ע"כ הרי מפורש דלרבא ס"ל טריפה אינה חיה והא ודאי היא תיובתא כלפי סנאי' דרש"י ז"ל וצ"ל שהיה גורס בחד מינייהו רבה בה"א) (כדס"ל להרמב"ם ודלא כפירש"י כמ"ש לקמן) דנקובת הושט אינה חיה אפ"ה אמו טהורה כיון שאפשר לה לחיות עד יב"ח. ואל תתמה מהא דפריך בהשוחט דף ל"ב אמתניתין דשחט את הושט ופסק את הגרגרת נבילה מההיא דאלו טרפות נקובת הושט, ומאי קושי' הא נקובת הושט אפשר לה לחיות ולהכי שפיר כיל לה באלו טרפות שכבר כ' התוס' בד"ה ורמינהו וז"ל וא"ת דנקט איסור טריפה לאשמעינן שאם חתך כזית בשר מחיים דלקי אף משום טריפה וי"ל דמתני' דאלו טריפות משמע ליה לאחר שחיטה מדקתני סיפא כל שאין כמוהו חיה טריפה ולא קתני כל שאינה חיה עכ"ל. וכיון דלאחר שחיטה מיירי ובנקיבת הושט לא מהניא לה שחיטה הו"ל נבילה גמורה. אבל אה"נ דנקיבת הושט ועודנה בחיים דאינה אלא טריפה ולא נבלה ואינה מטמאה כלל וז"ב הא מיהא נקיבת הושט אפשר לה לחיות עד יב"ח אף שאין לה תקנה בשחיטה ולהכי אמו טמאה לידה דהוה ולד אבל בנבלה כיון דמחיים מטמאה אינו ולד כלל.

ובהכי ניחא לי מאי דק"ל לרבינו בכ"מ בפ"י מהא"ב דין י"א עמ"ש הרמב"ם נברא כו' וז"ל נברא כו' בפרק המפלת תניא המפלת גוף אטום אין אמו טמאה לידה ואיזהו גוף אטום כדי שינטל מן החי וימות ר' זכאי אומר עד הארכובה ר' ינאי אומר עד לנקביו ר' יוחנן אומר משום ר"י בן יהושע עד מקום טבורו. ויש לתמוה על רבינו שפסק עד מקום טבורו דבגמ' משמע דמ"ד הכי לית ליה טריפה אינה חיה וגם לית ליה ניטל ירך וחלל שלה נבלה ומש"ה לא סגי לי' בעד הארכובה או עד נקביו וכיון

דקי"ל דטריפה אינה חיה וגם קיי"ל דניטל ירך וחללה נבילה וכן כ' רבינו בה' שחיטה ה"נ נפסוק עד הארכובה וצ"ע. עוד כתב לקמן וז"ל וגרסינן בגמ' אמר רבא ושטו נקוב אמו טמאה ושטו אטום כלומר סתום אמו טהורה פי' מטומאת לידה לפי שכיון שהושט סתום אינו ראוי לחיות וכל שנברא בענין שאינו ראוי לבריית נשמה אין אמו טמאה לידה דלאו ולד הוא וכו' ויש לתמוה על רבינו למה השמיט הא דושטו נקוב ואפשר שהוא ז"ל היה מפרש דטעמא דרבא משום דסבר דטריפה חיה וכדפרש"י וכיון דקי"ל דטריפה אינה חיה לית הלכתא כרבא עכ"ל. ואני תמה על הרב ז"ל דלפי תירוצו תיקשי טפי אמאי לא נקיט הרמב"ם רבותא טפי דאפי' ושטו נקוב אמו טהורה ואף דאין דרכו של הרמב"ם ז"ל להביא אלא מאי דאתמר בגמ' בהדיא מ"מ הך מילתא דאתמר בגמ' בהדיא אלא שהוא פוסק בחילוף מטעם דקי"ל בגמ' נמי בהדיא דטריפה אינה חיה ליה לו להביאה.

והנכון בעיני מה שכתבתי דהרמב"ם ז"ל לא ס"ל כפי' רש"י ז"ל אלא דרבא ס"ל דאף דושטו נקוב טריפה, מ"מ אמו טמאה לידה כיון שאפשר לה לחיות עד יב"ח והרמב"ם פסק כותי' דבתרא הוא. וא"כ לא היה מן הצורך להביא נקובת הושט אמו טמאה, דכל מה שלא מנה בכלל אותן שאין אמן טמאה לידה ממילא אמן טמאה לידה, וז"ב מאוד. [הערת רצ"ה לוי"ן נ"ב וכ"כ הרשב"א בת"ה הארוך בית ז' שער ו' ד"ו (דף קפ"ד ע"ד)]. ועיין בחדושי הרשב"א על נדה שנדפסו מחדש] והיינו טעמא דלא פסיק כר' זכאי דאמר עד הארכובה דאף דר' זכאי תלי טעמא דאמו טמאה לידה בטריפה חיה הא באינה חיה אין אמו טמאה לידה, אגן לא קי"ל כוותיה בהא אלא כרבא דהוא בתרא. ומאי דאמר תו בגמרא דרב ינאי סבר טריפה חיה אינו מוכרח דאפשר דאף דס"ל טריפה אינה חיה מ"מ ס"ל דאמו טמאה לידה וכרבא אלא שהתלמוד לא חש לדקדק ולהאריך כיון דבר' זכאי ע"כ הוצרך לומר דס"ל דטריפה אינה חיה קאמר נמי דר' ינאי ס"ל דטריפה חיה כיון שאפשר דהכי ס"ל ובזה סברתו שאמו טמאה לידה יותר מוכרחת אף דאינו מוכרח דהכי ס"ל, ואשכחן דכוותיה בתלמוד. וגדולה מזו כ' ראב"ן על ההיא דישב לה קוץ בושט ע"ש. ובמאי דקאמר תו בין ר' ינאי לר' יוחנן איכא בינייהו דר' אלעזר דאמר ניטל ירך וחלל שלה נבלה ס"ל להרמב"ם דלא כפירש"י דתרווייהו אית להו דטרפה חיה דאם כן תיקשה לר' יוחנן דאמר בעלמא הלכה כסתם משנה ומשנה שלמה שנינו כל שאין כמוהו חיה טריפה ש"מ דטריפה אינה חיה והאיך קאמר ר' יוחנן איפכא. ואף דאמרין בעלמא אמוראי נינהו ואליבא דר' יוחנן הוה ליה לגמרא למירמי דר' יוחנן אדר' יוחנן ולתרוצי הכי או לומר דהאי דהכא משמ"י דר' יוסי ב"י קאמר ולי' לא סבירא ליה. אלא ודאי מדלא פריך תלמודא הכי משמע דאף אי ס"ל לר' יוחנן דטריפה אינה חיה וכסתם משנתנו מ"מ אית ליה דאמו טמאה לידה וכסברת רבא. והא דקאמר איכא בינייהו דרבי אלעזר כו' לא משום דר' יוחנן לית ליה דר' אלעזר אלא דקמפלגי בהך דינא דר' אלעזר אם באדם נמי סגי בירך וחלל שלה או צריך באדם עד טיבורו. אי נמי והוא הנכון דס"ל להרמב"ם דר' זכאי דאמר עד הארכובה ולא ארכובה בכלל אלא בלמטה ממנה נמי הוי' נבלה ולית ליה דרבי אלעזר ודלא כפירש"י. ור' יוחנן דאמר עד טיבורו היינו שיעורא דר' אלעזר בבהמה שהוא כל שרבוצה ונראה חסרה ובאדם

שיעור זה הוא עד טיבורו. ומ"מ למדנו דאף דק"ל כל יתר כנטול דמי דאינו נטול ממש. ואין ראייה מהיתר שאינה נבלה להחסר ממש בשדינו להיות נבלה מחיים.

וא"ת אדמייתית משמואל דלית הלכתא כוותיה תיתי מרב דהלכתא כוותיה, לא מחכמה שאלת על זה. דודאי אין לנו לחדש מחלוקת מלבנו כיון דלשמואל הדבר מוכרח ואף רב לא מצינו שנחלק עליו בפירוש בהך מילתא וזה יסוד כל התלמוד כולו. ורב דאמר באשה אינו ולד, לאו משום יתר כנטול דמי היא אלא דס"ל דהך בריה הוא כגוף אטום כושטו אטום או כפניו טוחות ובעין וירך א' באמצע דאמו טהורה. ותדע דהא אפי' במעי אמו קאסר ליה בבהמה אף דטרפה ונבלה שבמעי אמו מותרים. אלא ודאי משונה בריה זו דרחמנא אסרה במעי אמה בבהמה, ובאשה אין אמו טמאה לידה וזה ברור. והכי ס"ל לרבינו בכ"מ דאף דא"א להבראות חסרת אותו האבר מ"מ אפשר להיות בשני אברים מהאבר ההוא שכתב בפ"ו דין כ' על מה שכתב הרמב"ם ז"ל וז"ל כל אבר שאמרו חכמים בו שאם ניקב במשהו טריפה כך אם ניטל כולו טריפה בין שניטל בחולי בין ביד בין שנברא חסר. וכן אם נברא בשני אברים מאותו אבר טריפה שכל יתר כנטול הוא חשוב. וכ' עליו הכ"מ ומשמע דלדעת רבינו אם נמצאו לה שני כבדים כשרה דאע"ג דכניטל דמי אין בכך כלום דכנטול דמי היינו לומר כחסר מתחילת ברייתו דמי וחסר הכבד כשרה כו'. ויש לדחות ולומר דא"א להבראות חסרת הכבד עכ"ל. כוונתו מבוארת דבנמצאו שני כבדים א"א לומר שיהא דינה כאלו נבראת חסרת הכבד דמסתמא כשרה לפי הכלל שנתן הרמב"ם בסוף פרק שמיני אבר שנאמר בו אם ניטל טריפה אינה נאסרת אלא אם נחתך אותו אבר אבל אם נבראת חסרה אותו אבר ה"ז מותרת עכ"ל. כאן א"א לומר כך שתהא נבראת חסרת הכבד כשרה שהרי א"א לה לעולם ליבראות חסרת הכבד ולכן אם נמצאו לה ב' כבדים שהוא דבר שאפשר כמו שכתבו ז"ל הרי היא טריפה הרי מבואר דאף דס"ל להכ"מ דחסרת הכבד א"א לה ליבראות, עם כל זה אפשר לה ליבראות בשני כבדים.

וכן בא לידי מעשה בעוברי דרך אמשפורט ללכת לאמשטרדם והביאו לפני תרנגולת בב' כבדים אחד מצד ימין ואחד מצד שמאל וכל כבד וכבד היה גדול בשיעורו מאוד ושלים בכל השני חלקים הנהוגים בכל כבד ועוד שינוי אחר של"ה לה זפק כלל אלא הושט היה הולך עד הקורקבן:

מעתה מ"ש החכם נר"ו וז"ל ועוד נראה מלשון הכ"מ דאף יתרת א"א בלב משום דכל יתר כנטול דמי עכ"ל, הוא בטל מאליו ולא נראה ולא נשמע ולא נמצא כזה בדברי הכ"מ אדרבא ההיפך מבואר בכ"מ וכמו שהוכחנו למעלה. ומ"ש הכ"מ וז"ל ומ"מ לא מנה בחסרים ונטולין ויתרי' אלא אברים שאפשר לינטל או ליחסר ותחי' קצת זמן עכ"ל, אף דנקט יתרי' בתחלת דבריו דוק ותשכח שבמחלוקת האפשר והאי אפשר לא נקיט אלא הנטולים והחסרים אבל בהיתרים לא קאמר אפשר ואי אפשר. והטעם שלא מנאם הרמב"ם הוא מבואר כיון דטריפות היתר מכח הניטל אתא כיון שלא מנה העיקר שהוא הנטול משום שא"א, גם היתר הבא מכחו לא מנה. גם מ"ש וז"ל והא דלא קתני גבי כבד נחסר לפי שהוא דבר הנמנע אבל גבי לב לית מאן דחולק כיון דניקב טרפה ה"ה ניטל או נחסר וכמ"ש בפ"ו וז"ל כל אבר

שאמרו חכמים בו שאם ניקב במשהו טרפה כך אם ניטל כולו טרפה בין שניטל בחולי או ביד בין שנברא חסר, פשוט שהוא טעות דמוכח מ"מ נראה וניכר מדבריו שאפשר למצוא דבר זה אף שהוא מילתא דלא שכיח עכ"ל. תמה אני על זה החכם שהוא מטעה ומשבש מאומדן דעתו הספרים הברורים שנתפשטו בכל ישראל. ואם מחמת שהוקשה לו ולא אשכח פירוקא היה לו לתלות החסרון בדעתו מאי דקשיא ליה שנראין דברי הרמב"ם סותרין זא"ז שבפ"ח שהבאתי לעיל כ' שכשאמרו ניטל טרפה הוא דוקא בנחתך אבל בנבראת חסרה כשרה וזה נראה סותר למ"ש לעיל דבנבראת חסרה טרפה ומשום זה כ' שהוא ט"ס. ושאר ליה מאריה שהדבר ברור שאין כאן מקום קושיא כלל שהנושאים אינם שווים דדוקא באבר שאמרו שאם ניטל טרפה הא אם ניקב כשר הוא שסובר הרמב"ם דבנברא חסר נמי כשר אבל באבר נכבד שהטרפות שלו חמור עד שאפי' אם ניקב כל שהוא טריפה ס"ל להרמב"ם דה"ה אם נברא חסר נמי טרפה. דוק בדברי הרמב"ם ותשכח כי ברור הוא לכל מבין.

ומעתה אבוא להשיב על כל פרטי דבריו כי לכך העתקתי לשונו כולו. מ"ש וז"ל משא"כ הרשב"א וסייעתו דסבורים דניטל ונחסר הכל כחדא חשבינן והא דלא קתני גבי כבד נחסר לפי שהוא דבר הנמנע, דברים שאינן ונמנעות הוא אומר. שהרשב"א כ' בפירוש בהשיגו להרמב"ם על הכלל האמור וז"ל בת"ה ארוך ועוד קשיא לי שהכבד א' מן הנטולין ואם נבראת הבהמה בלא כבד גם היא חסרת המרה וכל עצמנו לא אסרנו בשנטלה כל הכבד אלא מחמת חסרון המרה עכ"ל. הרי שבפירוש כתב הרשב"א שאפשר לה להבראות חסרת הכבד דאל"כ כל האי שקלא וטרי' מילי נינהו. ומה זו תשובה על הרמב"ם כיון שהוא דבר שא"א לו להיות. אלא ודאי כיון דשקיל וטרי בה הרשב"א ותמה על הרמב"ם המכשירה (לפי סברת הרשב"א בהרמב"ם לאפוקי לפי סברת הכ"מ בהיש לדחות בהרמב"ם) ודאי הוא דבר שאפשר לו להיות. וכן סובר מהרא"י בת"ה סי' קמ"ד וז"ל אבל הכבד וצומת הגידין כו' אפי' שאם נטלו ביד או ע"י חולי טרפה. אם לא נבראו בתחילתה לא פסלי כדמנה בכבד ובצומת הגידין ובלחי העליון דלא מנה נמי בכל א' רק באחת. הא קמן דחסיר ויתיר בתחלת ברייתו לא פסלי עכ"ל. ואף שיש להשיב על דברי מוהרא"י הללו במאי דס"ל דבנבראת חסרת לחי העליון ס"ל להרמב"ם דכשרה דזיל בתר טעמא שכ' הרמב"ם ז"ל בטרפותו לפי שהוא ככסוי על הקדרה ואם ינטל הוא יכנוס הרוח הקר לתוך הריאה והרי היא מתה וא"כ מה לי ניטלה מה לי נבראת חסרה. וזו היא מן ההשגות שהשיג עליו הרשב"א בת"ה. ונ"ל להשיב ולהמליץ בעד רבינו הרמב"ם ז"ל דניטל לחי העליון הו"ל כפנים טוחות וכגוף אטום באשה דגם בבהמה אינו ולד וא"כ איך אפשר להכשירו דמעיקרא אינו ולד כלל אלא נפל. ואיך שיהיה מפורש מצאנו למוהרא"י ז"ל דס"ל אליבא דהרמב"ם דחסרת כבד יכולה היא ליבראות וכשרה הרי מפורש דלהרשב"א ומוהרא"י ס"ל להרמב"ם שאפשר ליבראות חסרת הכבד ודלא כמ"ש זה החכם. ולא עוד אלא שזה החכם עשה את האפשר נמנע ואת הנמנע אפשר. שבלב שהוא נמנע ליבראות חסר לב כידוע לכל וכמ"ש עתידין לבאר כתב שהוא אפשר ובכבד שהוא אפשר, לדעת הרשב"א ומוהרא"י כתב שהוא נמנע. ולא

עוד אלא שלדבריו הרשב"א סותר אז עצמו שאני הראתי לדעת בפירוש דלהרשב"א אפשר ליבראות מבלי כבד והוא כותב מסברת לבו דלהרשב"א הוא נמנע.

ועוד קשה על ההיא דהר"צ דפרה היתה ולה שתי לבבות דאליבא דכ"ע פרה אינה פחותה מבת שתיים כאותה ששנינו במשנתנו ר' אליעזר אומר עגלה בת שנתה ופרה בת שתיים וחכ"א עגלה בת שתיים ופרה בת שלש. וא"כ איך חיייתה פרה זו אי ס"ד דיתר כנטול דמי ממש הא א"א לה להתקיים יב"ח אי ס"ד מתחלת יצירתה נוצרה בב' לבבות אלא ע"כ דאפשר לה להתקיים ביתר וכדברי הרשב"א האחרונים או שתאמר דלאחר שנולדה נתוסף לה לב וא"כ אזדא לה ההוכחה ודוק.

גם מ"ש וז"ל אבל גבי לב לית מאן דחולק כיון דניקב טרפה ה"ה ניטל או נחסר עכ"ל. דברים אלו אין להם שחר וכי על זו נחלקו או נסתפק אדם בעולם שאם יצוייר ניטל הלב או נחסר שהוא טריפה, והלא אנו מוסיפים ואומרים שהוא נבלה ומטמאה מחיים. אלא שכל דברינו הוא שלא יצוייר נברא חסר הלב והוא מן הנמנע כי כל חיות ויצירת וכח הגוף בו תלוי והוא ראשית היצירה ולא יתכן יצירת בע"ח זולתו. ובניטל ג"כ א"א אם לא על האופן הנז' בתשובתי הראשונה. ולא יסתפק אדם מעולם שהוא לא לבד טרפה אלא אף נבלה, אלא שאנו אומרים שא"א לצייר ניטל הלב אם לא על הדרך ההוא. ומה שטרח להעתיק דברי הרמב"ם בפ"י מה' שחיטה דכל אבר שאמרו חכמים שאם ניקב טרפה ה"ה אם ניטל וכו' וכ' ע"ז וז"ל מ"מ נראה וניכר מדבריו שאפשר למצא דבר זה עכ"ל. בחנם טרח כי אין בכל דברי הרמב"ם הללו שום זכר או רמז לאמר שאפשר לימצא נברא חסר לב או לינטל ויחיה. אטו מדכילי הרמב"ם שכל אבר שאם ניקב כו' ה"ה אם ניטל כוונתו שאף הלב בכלל האפשר כיון שהוא בכלל הנקובים שמנו חכמים, זה דבר בטל מאליו. וכי הרמב"ם אומר שהוא מוכרח שיכול להיות ולהמצא בכל אותן הנקובים שמנו חכמים שיבראו חסרים או ינטלו ויחיו, אלא הוא ז"ל כיל כללא דכל אותן הנקובים שמנו אם יבראו חסרים הן טרפות ודאפשר אפשר ודלא אפשר לא אפשר. וזה ברור לתנוקות ולמתחילי העיון. ומש"ע על ראייתי מהזוהר וז"ל ומ"מ אין ראה מדברי הזוהר לנ"ד וכי מפני שאנו מדמין נעשה מעשה להקל, חדא דדברי הזוהר קאי על לב האדם כו' דאדם מבהמה לא ילפינן מהדדי לענין טריפות וכמה שכתבו התוס' כו' דאין ללמוד מזה לזה. ואף למאי דמסיק שם התוס' דדוקא בדבר שיש חילוק באבריו משא"כ בשניהם שווין אין חילוק, מ"מ בנ"ד אנא נמי חילוק לבבות ידענא דאדם אית ליה שכל כו' וכשניטל והוא חסר לב כל אבריו כאלו אינם כיון שניטל ממנו המדע והשכל דדא חסר מה קנה משא"כ נפש בהמה כו' עכ"ל.

והנה הרואה היטב בדברי התוס' יראה שאף ר"ת לא עלה על דעתו אלא לומר דאף דבאדם יכול לחיות בהמה אינה יכולה לחיות. ואף זה סתרו התוס' מההוא דאהדרו ליה חברי' לר' יוסי בר' יהודא ישפוך לארץ מרירתי ועדיין איוב קיים. וכן מההיא דר' נתן שבאה לפניו אשה שמלה בנה וכו'. ואני מוסיף עוד ראה מההיא דפ' אלו טרפות דף מ"ה דאמרי בי רב נתמסמס פסול נתמזמז כשר פריך עלי' מלוי דהוה

יתבי בי מסותא חזיי' לההוא גברא דטריי' לרישא אמר נתמזמז מוחא דדין לאו דלא חיי. הרי מפורש דכל שאינו חי באדם בבהמה נמי אינה חיה. ואף לדברי ר"ת הדברים ק"ו שהוא סובר דאף דבאדם חי מטעם דאית לי' מזלא בבהמה אינה חיה. א"כ היכא דבאדם אינו חי אף דאית ליה מזלא כ"ש וק"ו דבהמה אינה חיה. ומעול' לא נשמע ולא נראה לשום א' מהפוסקים ראשונים ואחרונים שיאמרו דבאדם א"ח ובהמה חי אלא ההפך מבואר בתלמוד וכל הפוסקים דאדם ובהמה שוין בענין הטרפות והחיות אלא דלר"ת הבהמה גרועה מן האדם דאף דבאדם חי בהמה אינה חיה וכ"ש עופא דזוטר חיותי' דבסי' א' נמי נפיק נשמת'. וכיון שהוא מודה שאדם אינו יכול לחיות אפי' רגע א' בלא לב וכמ"ש הזוהר בפירושו א"כ ק"ו בן ק"ו הוא בעוף שאינו יכול לחיות אפי' רגע א' בלי לב. ומה שרצה להוסיף מדעתו לחלק בין לב אדם ששכלו תלוי בלבו, אין בידינו לבדות סברות מלבנו כיון שהתלמוד וכל הפוסקים מסכימות להשוות אדם ובהמה לענין טרפות. ועוד חילוק זה בטל מכח ההיא דנתמזמז מוחא ודו"ק.

וכדי להפיס דעתו אומר אני שאם באנו לחלק מדעתנו איפכא מסתברא שהרי ר' אליעזר בעל שמועה זו האמורה בזוהר הוא הוא ר' אליעזר בן הורקנוס חברו של ר' יהושע. ומצאנו לו בריש ילקוט משלי היכן החכמה היא מצויי' ר' אליעזר אומר בראש ואף ממקומו שם בזוהר הוא מוכרע שכך כתב ליבא איהו רכיך וחליש ואיהו קיומא דכל שייפין וכו' שאר שייפין לא קריבין למלכא דאיהו חכמתא וסוכלתנו דשרי' במוחא כו'. ואף ר' יהושע בר פלוגתי' הסובר דהחכמה נתונה בלב אומר שם במדרש מפני מה נתנה חכמה בלב לפי שכל האברים תלויים בלב, וע"כ א"א לפרש בענין אחר אלא לומר מחמת שחיות כל האברים תלויה בלב לכך נתנה בלב החכמה שהרי אי אפשר לומר כלל מפני מה ניתנה בו החכמה מפני שבו ניתנה החכמה וזה פשוט. ומה שביקש להוציא דברי הזוהר הברורים בדרך משל ומליצה כבר הורונו אבותינו ורבותינו הקדושים שאין להוציא שום דבר מדברי תורה מפשוטו אפי' בתורה שבכתב הסתומים וחתומים כאמרם ז"ל אין מקרא יוצא מידי פשוטו. וכמה חרה לאביהן של ישראל הרשב"א ז"ל בתשובה תי"ד תט"ו תט"ז על המוציאים מקראות מידי פשוטן עד כי יצא הקצף מלפניו להכותם עד חרמה. ולא בדברי המצות ויסודות התורה לבד אלא בכל התורה כולה כי לא נתנה התורה דבריה לשיעורין. וזה יסוד כל התורה וכל הנביאים כלם אם לא במקום שדוחק אותנו החוש או המופת המכחיש פשוטו או שהמקראות סותרין זא"ז. וכמ"ש רבנו סעדי' גאון ז"ל בספר האמונות במאמר השביעי וז"ל שיהיה היכול ע"ד לא הבטיחם בו ומצאתי שהבטיח בו במקומות רבות מן המקרא אעפ"י שיתכן לסבור בהם סברות רבות עד שיעתקו מענין תחית המתים אל ענינים אחרים לא ראיתי העיון מחייב דחות הנראה מהם בעבור שיתכן שתסבלהו הסברא והוא שאנחנו כל בניי מאמינים כי כל אשר בספרי הנביאים הוא כאשר נראה ממשמעו והידוע ממלותיו אלא מה שהידוע והנראה ממנו מביא אל א' מארבעה דברים אם להכחיש מוחש וכו' או להשיב מה שיש בשכל כו' או לסתור ד"א כו' או להכחיש מה שקבלוהו קדמונו וכו' עכ"ל הגאון ז"ל. ואם כן בנ"ד שאין בו א' מכל הד' טענות הללו אדרבא ארבעתן יחד מסכימות לפשוטו של

דבר שאין להוציא דברי הזוהר מפשטן ומשמען. ואם דברי הזוהר במקום שהוא מדבר בעליונים וגבוה מעל גבוה סתומים וחתומים באלף עזקאין, אבל בשאר הענינים דבריו כפשוטן כמו שהוא בכל התלמוד ובמדרשי רז"ל וזה פשוט.

ומה שביקש זה החכם לדמות לשון זה של הזוהר למקרא שכתוב ביהושע וימס לבבנו ולא קמה עוד רוח באיש, לא ידעתי ערך ויחס מזה לזה ועוד שאנו למדין אותו מלשון המקרא שכבר למדונו רז"ל לשון תורה לחוד ולשון חכמים לחוד נלמדנו מלשון הזוהר עצמו שבכל מקום אין פירושו אלא לשון חיות ממש כידוע לרגיל ובקי בלשון הזוהר. ובס' בראשית תא חזי אע"ג דאורחיה דהאי נהורא תכלא אוכמא לשיצאה כל מה דאיתדבק ביה בית תחותי ישראל מתדבקין ביה תחותי וקיימין בקיומא. הה"ד ואתם הדבקים בה' חיים וכו' ואתון מתדבקין בי' וקיימי דכתיב חיים כלכם היום. ובפרשת אמור ז"ל ת"ח כל אינון שנין דקאי' אהרן הוו ישראל בצילא דמהימנותא תחות אלין עננין. בתר דמית איסתלק ענגא חד דהוא ימינא וכו'. ועוד שע"כ המשל צריך להיות דומה לנמשל וכיון שבנמשל הוא ממש שא"א לעולם להתקיים אפי' רגע א' וימנע מציאותו אילולי ישראל וכארז"ל בפ"ק דתעניות על פסוק כי כארבע רוחות השמים פרשתי אתכם, כשם שא"א לעולם בלא רוחות כן א"א לעולם בלא ישראל. ופירש"י כדי שיתקיים שנא' אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי. הרי מבואר שאם לא בשביל ישראל היה נמנע מציאות העולם כמו שמפורש בכתוב שמביא רש"י ז"ל והוא מבואר בדברי הגמ' באומרו א"א לעולם בלא ישראל, וא"א היינו נמנע. והן הן דברי הזוהר שא"א להאברים להתקיים כלל אפי' רגע אחד בלא לב אלא ימנע מציאותם.

סוף דבר דברי הזוהר פשוטים וברורים שא"א לכל האברים שבגוף להיות חיים אפי' רגע א' בלי לב, וזה בין באדם בין בכל בעלי החיים שבעולם כי חיות כל בעל חי הוא בלבו וע"כ הוא נתון באמצע הגוף באדם ובבהמה כנזכר בזוהר. ובעוף הדבר יותר ברור שחיותו מועט ובעט קט נפשו יוצאה כדאמר' בגמ' עופא דזוטר חיותי'. וגם בלשון הכתוב ביהושע לא קמה עוד רוח כבר פי' ז"ל דאפי' אקשווי' לא הוו מקשי. ועוד כי הרוח איננה הנפש שהחיות תלוי בה אלא היא מדרגה אחרת למעלה ממנו בעלת הכעס או פירושו רצון. וכבר האריכו הראשונים ז"ל בדבר זה וכבר נאמר רוח נשברה וכיוצא בה. ואין צורך להאריך באלו הדברים כי אינם ענין ללשון הזוהר שאנו בו.

מה שהביא מס' שערי שמים וקלס' בשרוב דבריו מלוקטין מס' הנפש להרמב"ם וכתב ששורש התנועה היא מן המוח ולא מן הלב והביא ראיה ע"ז כי היה לו קוף א' והוציא לבו והתנועע י"ב שעות וכן נמצא תמיד באלה צידי עופות שמוציאין הלב כו' ויעופפו אח"כ זמן מרובה ועוד הגיד לי אחד מאומתינו הנאמנים כי פעם אחד ראה שהוציאו לב אחד מן העוף ודלג ממטה למעלה זמן מרובה וזה יעיד כי התנועה היא מן המוח עכ"ל. תחלה אני אומר שזה החכם טעה במה שראה בהקדמת הספר שאמר אספתי מס' הנפש להרמב"ם ז"ל לא הבין שדברים אלו אינם אמורים אלא בחכמת האלהות ולא בחכמת הטבע. והיודע ולומד מעט בטבע יידע שמ"ש בס' שערי

שמים בענין זה היא דעת גאלינוס שר"י אבל אריסטוטלוס שר"י הוא סובר שהכל תלוי בלבו ודעת הרמב"ם ז"ל כדעת אריסטוטלוס כידוע וכמבואר בס' המורה שאנו עתידין להעתיק לשונו בעזה"י. ואף הסובר שהתנועה היא במוח מודה הוא שאין החיות תלויה אלא בלב כי בזה לא נחלק אדם מעולם. ואותה התנועה שהתנווע הקוף י"ב שעות וגם העפיפות של העופות אם האמת אתו וגם הדילוג של אותו העוף שהוציאו לבו ודלג ממטה למעלה איננה חיות אלא פירכוס בעלמא.

ובמשנתנו היא אדם אינו מטמא עד שתצא נפשו וכן בהמה וחיה אינן טמאים עד שתצא נפשם הותזו ראשיהם אע"פ שמפרכסין טמאים כמו זנב של לטאה שהיא מפרכסת. וכתב עליה הרמב"ם ז"ל הבע"ח יתנווע זנבו מאוד מאוד אחר חתוכה ואמנם יקרה זה לקצת מיני בע"ח כאשר לא יהיה כח המתנווע מתפשט בכלל האברים משורש והתחלה א' אבל תהיה מתפרדת בכלל הגוף עכ"ל. אמנם יקרא מת אע"פ שהוא מפרכס והוא הוא אותו הנענוע שהיה הקוף מתנועע וגם העפיפות והדילוגים של העופות. תדע שבאותו ספר עצמו כתב באותו פרק באותו מקום כי פעמים שחותכין ראש האדם וילך הגוף אח"כ דרך מוגבלת. וכן סיפר לי א' מדורשי החכמה מן הגדולים שבהם שראה בעיניו איש אחד שנתחייב ראשו למלכות בחתיכת ראשו ואמר לעבדי המלך כי אחר חתיכת הראש ילך עד מקום מיוחד מוגבל להם וכן עשה ושם נפל עכ"ל. ומשנתנו היא בפ' עגלה ערופה דף מ"ה נמצא ראשו במקום אחד וגופו במקום אחר מוליכין הראש אצל הגוף דברי ר' אליעזר ר"ע אומר הגוף אצל הראש. ומפרש בגמרא א"ר יצחק במת מצוה קנה מקומו קמיפלגי וה"ק לקוברו קנה מקומו והיא דנמצא ראשו במקום אחד וגופו במקום אחר כו' מר סבר גופיה בדוכתיה נפיל רישיה דנאדי ונפיל ומר סבר (היינו ר"ע) רישיה היכא דנפיל נפיל גופיה הוא דרהיט ואזיל. וידוע דהלכה כר"ע וכן פסקו ז"ל. הרי שהגוף רץ אחר חתיכת ראשו אף שהוא מת בודאי ומטמא באהל שאפי' בנשברה מפרקת ורוב בשר עמה מטמאה באהל כדאמר' לעיל כ"ש בנחתך הראש לגמרי שהוא מת ומטמאה באהל אף שהוא רץ. אלא ע"כ תנועה לחוד וחי לחוד הוא הדין בניטל הלב אף שהוא מת ומטמא באוהל באדם ובבהמה נבלה אפשר לה לרוץ ולהתנווע וזה הוא הפרכוס השנוי באהלות אבל עכ"ז מת הוא ולא חי. והחילוף שבין מתנועע ומפרכס לחי הוא מבואר לכל איש חי.

ומש"ע בהביאו ההיא דפרק בתרא דיומא עד היכן הוא בודק עד חוטמו ופירש"י וכו', מכל זה מבואר דאפשר לחיות בלא לב דעיקר חיותא היא נשמת רוח באפיו עכ"ל. והתימא ממנו שהוא רוצה לבאר ולעשות מנמנע אפשר ועושה אלה צריך לדקדק הרבה ולהביא ראיות שאין לדחותם והראיה הזאת היא דחוייה מעיקרא ומבוארת הביטול. אדרבא, ממנה ראיה לדברינו כי רש"י ז"ל דייק וכתב וז"ל דמר אמר בלבו יש להבחין אם יש בו חיות שנשמתו דופקת שם ומר אמר עד חוטמו דזמנין דאין חיות ניכר בלבו וניכר בחוטמו הרי הסכים רש"י ז"ל לדברינו שהנשמה משכנה בלב אלא דלפעמים אף שהנשמה עדיין תוך הלב אין הדפיקה ניכרת בלבו ר"ל מבחוץ על החזה מחמת רוב חולשה, והלב הוא חבוי תחת החזה ואין הדפיקה

נראית מבחוץ ע"ג החזה כיון שהדפיקה חלושה היא מבפנים. אבל הנשימה היוצאה מן הלב דרך הריאה היא ניכרת כל עוד שהלב חי. ודבר ברור מאוד שאין נשימה אלא כשיש חיות בלב שממנו ולצורכו היא הנשימה.

וכ"כ הראב"ע על פסוק ויפח באפיו נשמת חיים וז"ל וטעם באפיו שבהם יחיה האדם כי הם יוציאו האויר החם מחום הלב ויביאו אחר. הרי מבואר שטעם היות ענין החיים תלוי בנשימת החוטם הוא משום שדרך החוטם יוצא האויר החם מן הלב ונכנס בו אויר קר לקרר הלב ואם אין לב אין נשימה.

והכוזרי במאמר שני סי' כ"ו כתב וז"ל והנפש לא תתקשר כי אם ברוח חם טבעי א"א לו בלתי מקום שיקשר כהקשר הלהב בראש הפתילה. דמיון הפתילה היא הלהב והלהב צריך אל משך דם וכו'. וכן נצטרך הלהב אל הריאה והגרונן והאף והקרומ והמיתר המניע למיתר החזה לעבודת הנשימה להשוות מזג הלהב באויר ובעשן היוצא. והמפרש בעל קול יהודא כתב וז"ל אמנם להיות עיקר מעשה תקפו בלב תלה מקום הקשרו בו כי אמנם הוא המחיה את כלם והוא התחלה וסבה לכל הפעולות הנעשות בגוף האדם כו' כי ממנו לכלן תוצאות חיים ע"י הרוח היוצא ומתפשט ממנו לכל חלקי הגוף ובלעדיו לא ירים כח מן הכחות את ידו ואת רגלו ועוד האריך ע"ש. וברביעי סי' כ"ה בפירושו של הכוזרי לס' יצירה כ' וז"ל ולא יזכר הלהב מפני שהוא המלך ולא הקרום והריאה מפני שהם שמשים מיוחדים לו (ר"ל ללב). וכ"כ בס' שער השמים שתועלת הנשימה לקרר הלהב ושרופא גדול מן הראשונים היה בודק אותו מזג הלהב בנשימה. ועוד האריך בס' שבילי אמונה וכתב עוד ולא יוכל הלהב לסבול בשום פנים העדר משיכת האויר כי אם ינוח כרגע ממשוך האויר ההוא יגוע מפני חומו. א"כ הכרח הוא שיתקרר וכו'. וכל אלו דברים מוסכמים ומוחשים בלי חולק בעולם:

וגם רבינו סעדיה גאון אשר היה חכם גדול ומופלג בתורה ובחכמה בימי הגאונים הראשונים ז"ל במאמר ו' בדברו על הנשימה כתב כי היא להרויח לחום הטבעי אשר הנפש שוכנת בו בלב כאשר נופחין להרחיק העשן הרע מן האש. ויגיעת בשר היא להעתיק כל הנמצא כתוב מזה בספרי החכמים ראשונים ואחרונים. ומדברי כולם נלמד שהנשימה היא צורך הלהב ואם אין לב אין נשימה כמו שאם אין אש אין נופח אלא שפעולתו החזקה נרגשת לנו בחוטם.

ובס' צידה לדרך מאמר א' כלל א' כתב וז"ל והלהב מקור החמימות הטבעי והרוח החיוני והוא הנוצר ראשון באדם והוא מתנועע תמיד והוא התחלת כל תנועה שתמצא בגוף הטבעי ואם ינוח כהרף עין יהיה האדם לאין עכ"ל. וכבר ביארנו שמשפט אדם ובהמה אחד הוא לענין טריפות וחיות. והרמב"ם ז"ל כ' בס' מורה נבוכים חלק ראשון פ' ט"ל לב הוא שם האבר אשר בו התחלת החיים של כל בעל לב כו' עד ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך, פירושו אצלי בכל כחות לבך כלומר כחות הגוף כולם כי התחלת הכל מן הלהב עכ"ל. ובפרק עב"ל מן החלק הלז כתב דע

כי זה הנמצא בכללו הוא איש א' לא זולת זה כו' וכמו שבגוף האדם והאברים שתחת יד הראשים צריכים בעמידתם להנהגת האבר הראש (הוא הלב) אשר ינהיגם כן בעולם בכללו כו'. וכמו שהאבר הראש שהוא הלב מתנועע תמיד והוא התחלת כל תנועה שתמצא בגוף ושאר אברי הגוף תחת ידו והוא ישלח אליהם כחותם אשר יצטרכו אליהם לפעולתיהם בתנועותיו כן הגלגל כו'. וכמו שאם ינוח הלב כהרף עין ימות ויבטלו כל תנועותיו וכל כחותיו כו' וכמו שהחי אמנם הוא חי בתנועת לבו אע"פ שבו אברים נחים לא ירגישו כעצמות והאליל זולתם כן זה המציאות כולו הוא איש א' חי בתנועת הגלגל אשר הוא כדמות הלב מבעלי הלב וכו' ע"ד ודע כי זה שאמרנוהו כולו מדמות העולם בכלל באיש מבני אדם לא מפני זה נאמר באדם שהוא עולם קטן כי זה הדמיון כולו נמשך בכל איש מאישי בעלי חיים באיבריו כו' עכ"ל. הרי מבואר נגלה בדברי הרמב"ם שכל בעל חי שבעולם חיותו תלויה בלבו ושם אין לו לב א"א לו לחיות אפי' רגע אחד שהטעם שדימה דוקא המציאות לאדם אחד הוא בשביל הנשמה שבו יתר על כל בעל חי אבל בענין חיות בעל חי שהיא תלויה בלבו דוקא ושם יעדר לבו אי אפשר לחיות אפילו רגע אחד בדבר זה כל בעלי חיים אדם ובהמה ועופות וגם דגי הים הכל שווין, ממילא נפלו כל דברי זה החכם. ובזהר חדש ד"ט ע"א דפוס וויניציא ר' עזרי' אמר הנפש מקומה בלב והיא מניעה לכל הגוף והיא מונחת באמצע הגוף ומאירה לכל הגוף וכו' והגוף מתקיים בנפש והנפש באויר והאויר בבורא ית' עכ"ל.

הרי כל דברינו ודברי החכמים הנזכרים מפורשים ומי זה אשר ערב את לבו לפקפק על דברים ברורים ומוסכמים מכל החכמים אשר מעולם ומושכל ראשון בפני כל הבריות. ומש"ע החכם הזה וז"ל ואין מקום לומר דלעולם חסר לב הוא מן הנמנע מ"מ ביתרת אפשר להמצא וכה"ג כתב הרשב"א בתשובה וכו' אי משום הא לא אירי' חדא דמהרש"ל פא"ט כתב לדחות דברי הרשב"א בזה וכתב דתירוץ ראשון עיקר דהוא חי ע"פ הנס וכן הכריעו האחרונים עכ"ל. סמך עצמו על דברי הרב בעל ש"ך סי' נ"ז ס"ק מ"ח שכ' וז"ל הרשב"א כתב דאע"ג דטעם דטריפה הוא משום שאין כמוה חיה מ"מ אם חי יב"ח אסור דאין להכחיש בשום ענין דברי חז"ל שאמרו שהוא טריפה ומשמע מדברי הרשב"א שם שצ"ל הא דהיא חיה יב"ח ע"פ נס הוא עכ"ל. והנה המעיין היטב יראה דהרב בש"ך ז"ל לא דק דאדרבא כל דברי הרשב"א שם סובבין על קוטב שאין תולין בנס:

וגם אומרו ז"ל דאין להכחיש בשום ענין דברי חז"ל שאמרו שהיא טריפה אינו מדוקדק. דמה הכחשה שייך בדין והוראה שהם ז"ל סוברים שהוא טריפה, אלא במציאות שהם ז"ל סוברים שמי שאירע בו כך א"א לחיות יב"ח שייך לשון הכחשה אם יבאו אנשים ויעידו הפך זה המציאות. וע"ז טרח הרשב"א ז"ל באותה תשובה כל מה שטרח להביא ראיות ברורות שאין להכחיש דבריהם ז"ל במציאות שהטריפה א"א לה לחיות בשום אופן יב"ח ושהמעיד שראה טריפה שחיתה יב"ח שקר ענה ואפילו אם יבאו כמה ויעידו על ככה סהדי שקרי נינהו. זהו העיקר והשורש שנתלבט הרשב"א ז"ל בחכמתו הגדולה לקיימו כמבואר למעיין ומדקדק היטב בדבריו ז"ל.

ואני מביא עוד ראיות דלא חיישינן למעשה ניסים אפי' במקום שבאו עדים והעידו נגד המסור בדינו ממהלך הטבעי אמרי' שהדי שקרא נינהו והטבע קיים כדאמרינן שלהי פ"ק דר"ה דף כ' נולד קודם חצות בידוע שנראה סמוך לשקיעת החמה לא נולד קודם חצות בידוע שלא נראה סמוך לשקיעת החמה למאי נפקא מינה א"ר אשי לאכחושי סהדי ולא אמרי' מעשה ניסים היה. ולא זו בלבד בגבהי מרומים וגרמים שמיימים ודברים שתלויים בו קביעות המועדות אלא אף בטבע גוף האדם אמרינן בריש פרק בא סימן בא העליון עד שלא בא התחתון אע"פ שאי אפשר רמ"א לא חולצת ולא מתייבמת וחכ"א או חולצת או מתייבמת. ובגמ' אע"פ שא"א וכו' הו"א רוב נשים תחתון אתי ברישא ומיעוט עליון אתי ברישא ור"מ לטעמיה דחייש למעוטא ורבנן לטעמיהו דלא חיישי למיעוטא. וה"מ בסתמא אבל היכא דבדקו ולא אשכחו אימא מודו ליה רבנן לר"מ דעליון קדים קמ"ל דאי אפשר וודאי אתא ומינתר הוא דנתר ע"כ. הא קמן דאף דסימן העליון מחמת עצמו אינו מועיל לענין חליצה וקידושין מ"מ סמכינן עליה (אף דבדקינן ולא אשכחו סימן תחתון) לענין איסורי לאו וכריתות ומיתות ב"ד ולא אמרינן שמא מעשה ניסים היו שבא סימן העליון עד שלא בא התחתון ועדיין קטנה היא ואין חליצתה חליצה ולא קידושיה קידושין ואי פשטה ידה וקבלה קידושין מאחר לאחר שבא סימן התחתון תצטרך גט משני. אלא כיון דקים לן דאי אפשר לעליון לבא עד שלא בא התחתון דרך טבע שוב אין חוששין לומר שמא מעשה ניסים היו. ואף ר"מ דחייש למיעוטא לא חייש למעשה ניסים אפי' באשת איש החמורה דתנן בהאשה בתרא דף קכ"א נפל למים בין שיש להם סוף בין שאין להם סוף אשתו אסורה אמר ר"מ מעשה באחד שנפל לבור הגדול ועלה לאחר שלשה ימים ופירש"י דסבר ר"מ אדם יכול לחיות במים יום או יומים. משמע משום דס"ל דבטבע אדם יכול לחיות במים יום או יומים הא אי לא הכי אף הוא היה מתירה לינשא ורש"י דייק לה מדאמרי' עלה בגמ' תניא א"ל לר"מ אין מזכירין מעשה ניסים ור"מ מאי טעמא א"ר כהנא כיפין ע"ג כיפין היו ורבנן דשישא הוו ור' מאיר אי אפשר דלא מיסרך וניים פורת'. ואי ס"ד דר"מ חייש למעשה ניסים למה לי כולי האי, אלא ודאי מוכרח דאף ר"מ דחייש למיעוטא למעשה ניסים לא חייש אפי' באשת איש החמורה. ובריש האשה שנתארמלה אמרינן וכיון דרוב נשים בתולות נישאות כי לא אתו עדים מאי הוה אמר רבינא משום דאיכא למימר רוב נשים בתולות נישאות ומיעוט אלמנות. וכל הנישאות בתולה יש לה קול וזו הואיל ואין לה קול אתרע ליה רובא. ופריך אי כל הנישאות בתולה יש לה קול כי אתו עדים מאי הוו, הנך סהדי שקרי נינהו. אלא אמר רבינא כו'. הרי מפורש דאי הוו ס"ל דכל הנישאות בתולה יש לה קול וזו אין לה קול אף אי אתו עדים ואסהידו עלה דבתולה נישאות מחזקינן להו בשקרי מפני שהם מעידים היפך הנגלה והמפורסם שכל הנישאות בתולה יש לה קול ולא אמרינן שבמעשה ניסים נשתכח הדבר והנך סהדי קושטא נינהו. באופן שמכל שיטות הללו מוכח דלמעשה ניסים לא חיישינן ודלא כהרב בעל ש"ך. ואף מדברי מהרש"ל ז"ל יש ראי' לדברינו דאין היתר ממש כנטול לענין דנימא כי היכי דנטול או חסור מתחלת ברייתו נמנע מציאותו ה"נ ביתר, דהא לא נייד מהרש"ל מהך חילוקא דהרשב"א שבין יתר לנטול אלא מכח מאי דקשיא ליה שאין תירוץ זה מועיל אלא ליתר וכו'

הא לאו הכי שפיר מודה מהרש"ל להרשב"א שחילוקו שבין יתר לנטול נכון הוא ולא קשיא ליה כלל לישנא דכל יתר כנטול דמי דמשמע שוין בכל. מלבד שדברי מהרש"ל ז"ל תמוהים ודברי הרשב"א ברורים אלא שאין כאן מקום להאריך כי אינו מן הצורך לנדון שלפנינו.

וכיון שכבר ביררנו שאפילו באו שנים ואמרו שלא היה לב לתרנגולת הזאת אינם נאמנים דודאי סהדי שקרי גינהו, שוב אין אנו צריכים לענין החתול שהיה מצוי שם. אלא דלרוחא דמילתא להתלמד במקום אחר אביא עוד ראייה מפורשת דאפילו היכא דאיכא ריעותא תלינן במצוי להקל ואפילו בדיקה אינו צריך דאמרינן בפ' אלו טרפות דף נ"א ההיא אימרתא דהוה בי רב חביבא דהוה שדרן כרעי בתרייתא א"ר יימר האי שיגרונא נקטיה מתקיף לה רבינא ודילמא חוט השדרה איפסק בדקה אשכחוה כרבינא ואפ"ה הילכתא כרב יימר שיגרונא שכיח חוט השדרה לא שכיח הרי מפורש דאף דאיכא ריעותא דשדרן כרעיה אפ"ה תלינן בשיגרונא דשכיח להתיר ולא בחוט השדרה לאסור ואיזה פתחון פה נשאר עוד אחרי ראייה זו. ומעידני שבביתי היתה אשה אחת משכלת ובקיאיה בתרנגולים ופתחה בטן תרנגולת להוציא מעיה ובפתחה ובהוציאה את המעים לא מצאה הלב וקראה לאשתי ואמרה לה ראי זה דבר חדש שלא נמצא לב לתרנגולת זו וא"ל אשתי שתבדוק ותחפש בארץ ובדקה ומצאה הלב בין קסמים וקשקשים שהיו שם באופן שנפל שם הלב מעצמו ולא הרגישה האשה הנזכרת בנפילתו עם היותה בקיאה וזריזה הרבה באופן שאינו דבר חדש ולא זר אם יפול הלב לארץ בפתחת בטן התרנגולת ולא ירגיש הפותח. ומה שפקק החכם הזה על ראייתי מזאב שנטל בני מעיים וספק שונרא וספק כלבא איני רואה מהצורך להשיב עליו דממילא נפיל למעיין קצת בדברים. גם מה שרצה לפקק בענין נאמנות הריבה קל להבין שיש די השב במה שכבר כתבתי בתשובתי הקצרה ועוד הוספתי נופך בתשובתי למחותני מהר"ר מאיר אב"ד בק"ק פרוסטיץ. אמנם מה שהוסיף לכתוב דיש להאמינה יותר מחמת שהיא בת בעלת הבית וכמו שאמרו כל המפקיד על דעת אשתו ובניו מפקיד עכ"ד, אין לו מקום בכאן. דהתם יודע המפקיד שדרך הנפקד לחזור ולמסרו לאשתו ובניו ולא אשתו ובניו בלבד אלא אף שכירו ולקיטו המצויים תמיד בביתו וכל יש לו נותן בידם דינם כדין אשתו ובניו. ואם כדבריו הרי אתה מחלק בדין השומרין לענין הנאמנות וזה ודאי נשתקע ולא נאמר. גם מה שהביא מדין זיכוי העירוב ע"י בנו הסמוך על שלחנו לא ידעתי מה ענין שמטה אצל הרי סיני וכי אדם רוצה שיהא בנו הסמוך על שולחנו נאמן על שלו יותר ממנו אלו דברים בטלים מאליהם. והש"ת ברחמיו יאיר עינינו במאור תורתו ויזכנו ללמוד וללמד תורה לשמה אמת לאמתה הצעיר: [מהגהות ב"ד מ"ש ראייה מר"ה (כ') דלא חיישינן למעשה נסים אפי' במקום שבאו עדים ע' טוטו"ד (מ"ת סימן ר"ד) ודע"ת (סי' מ' ס"ק ח').] צבי בהרב המובהק כמוהר"ר יעקב זלה"ה מאובן הנקרא צבי אשכנזי ס"ט.

מקור: שו"ת חכם צבי, סי' עז